

РОСЛИННІ БАРВНИКИ – НОВИЙ ТОВАР НА ВІТЧИЗНЯНОМУ КООПЕРАТИВНОМУ РИНКУ

***Анотація.** Проведено аналіз основних чинників, які дозволяють тестувати рослинні барвники, що заготовляються і реалізуються заготівельними підприємствами Укоопспілки як новий товар на кооперативному ринку України. Сформульовані та обґрунтовані теоретико-методологічні засади формування і функціонування даного сегменту ринку.*

Ключові слова: новий товар, рослинні барвники, заготівля і переробка барвників, кооперативний ринок барвників

Semak B. B., Galyk I., Semak B. D.

VEGETABLE DYES – AS A NEW PRODUCT IN THE DOMESTIC COOPERATIVE MARKET

***Summary.** The main factors that allow to test vegetable dyes harvested and sold by procurement enterprises of Ukoopspilka as a new product in the cooperative market of Ukraine are analyzed. The theoretical and the methodological principles of formation and functioning of the mentioned market are formulated and substantiated.*

Keywords: cooperative market, vegetable dyes, new product, theoretical and methodological principles

1. Вступ

Споживча кооперація України вже упродовж багатьох років є визнаним лідером заготівлі, первинного оброблення та реалізації рослинної технічної сировини різного цільового призначення (фармацевтичного, харчового, текстильного, лакофарбового, косметичного та іншого). Для цього в системі Укоопспілки створено необхідну кількість спеціалізованих підприємств і відповідну інфраструктуру, яка займається заготівлею, первинною переробкою, зберіганням, транспортуванням і реалізацією цієї сировини із сфери сільського та лісового господарства [1-4].

Вагомий внесок у розширення асортименту рослинної технічної сировини, дослідження її властивостей і рівня якості, вдосконалення технології первинного оброблення та формування на її основі окремого сегменту кооперативного ринку зробили вчені Львівської комерційної академії [3, 5-7].

Серед різних видів рослинної технічної сировини, яка щорічно заготовляється кооперативними підприємствами Укоопспілки, як відомо, значну частку займають рослини-барвники. При цьому обсяги їх заготівлі, первинного оброблення та реалізації постійно зростають.

Така ситуація обумовлена низкою причин, а саме [3, 8-11]:

- можливістю часткової заміни рослинними барвниками високотоксичних і канцерогенних марок синтетичних барвників в окремих галузях промисловості (особливо в текстильній та легкій);
- можливістю розширення і поповнення асортименту барвників різного цільового призначення за рахунок екологічнобезпечної рослинної сировини, ресурси якої використовуються ще дуже обмежено та нераціонально;

- можливістю суттєвого розширення та збагачення колірної гами забарвлень на одягових та інтер'єрних текстильних матеріалах і виробах за рахунок більш широкого використання рослинних барвників;
- можливістю екологізації асортименту і властивостей текстильної сировини, а також технологій фарбування текстильних матеріалів та виробів у результаті використання в текстильному малотоннажному виробництві рослинних барвників замість синтетичних.

Мета роботи – обґрунтування доцільності та процедури тестування рослинних барвників як нового товару кооперативного ринку України.

2. Результати досліджень

Як свідчить аналіз літературних даних і результатів наших досліджень [12, 13, 14], при маркетинговому тестуванні рослинних барвників як нового товару на вітчизняному кооперативному ринку необхідно врахувати наступні чинники: структуру і функції цього ринку, його місткість, перспективи розвитку, життєвий цикл товару, ціни, типологію споживачів, специфіку просування на ринку, наявність конкурентів, можливість заміни, поліфункціональність властивостей окремих видів рослин-барвників, рівень маркетингових досліджень та інші.

Окрім перерахованих маркетингових чинників, для формування окремого сегменту кооперативного ринку рослинних барвників суттєву роль будуть відігравати і товарні чинники – широта видового асортименту рослинних барвників різного цільового призначення, рівень якості отриманих на їх основі забарвлень, обґрунтованість сфер їх використання (враховуючи поліфункціональність властивостей багатьох їх видів), економічна, екологічна та технологічна доцільність їх заготівлі і використання в окремих галузях вітчизняної промисловості.

На прикладі рослинних барвників різного цільового призначення розглянемо більш детально існуючі маркетингові, товарознавчі і технологічні проблеми формування вітчизняного сегменту кооперативного ринку цих барвників, акцентуючи основну увагу на пошук ефективних шляхів їх вирішення.

По-перше, при обґрунтуванні сфер найбільш раціонального використання перспективних видів рослинних барвників у різних галузях вітчизняної промисловості, на нашу думку, слід враховувати наступні чинники:

- реальні запаси того чи іншого виду рослини-барвника в сфері сільського чи лісового господарства та економічну й екологічну доцільність їх вирощування, заготівлі, первинної переробки і реалізації;
- економічну доцільність культивованого вирощування в сфері сільського господарства найбільш перспективних видів рослин-барвників, як це практикується в багатьох економічно розвинутих країнах світу (навіть при обмеженості їх земельних ресурсів);
- можливості збільшення обсягів заготівлі рослин-барвників із дикорослої сфери (особливо в Карпатському та Прикарпатському регіонах), ресурси яких використовуються ще дуже обмежено і нераціонально;
- реальні потреби окремих галузей вітчизняної промисловості, ресторанного господарства та інших споживачів у конкретних видах рослинних барвників;
- можливості отримання окремих видів високоякісних рослинних барвників з відходів різних галузей промисловості (фармацевтичної, харчової, деревообробної, меблевої та інших).

При розробленні та обґрунтуванні основних положень концепції рослинних барвників як нового товару на вітчизняному кооперативному ринку ми обмежимося

характеристикою асортименту, властивостей, рівня якості та екологічної безпечності тих видів рослинних барвників, які є найбільш придатними та перспективними для фарбування текстильних матеріалів і виробів різного цільового призначення та волокнистого складу в малотоннажному текстильному виробництві. При цьому слід підкреслити, що в останні роки інтерес до рослинних барвників текстильного призначення постійно зростає у всьому світі. Це обумовлено низкою причин, а саме [3, 8, 13, 14]:

- можливістю часткової заміни рослинними барвниками високотоксичних марок синтетичних барвників при виробництві екологічнобезпечних видів текстильних матеріалів і виробів одягового та інтер'єрного призначення (екотекстилю);

- можливістю використання рослинних барвників у різних підгалузях текстильного виробництва не тільки для екологізації асортименту та властивостей пофарбованих ними текстильних матеріалів і виробів (особливо дитячого асортименту), але й самої технології фарбування цих матеріалів;

- можливістю поповнення асортименту барвників текстильного призначення, розширення та збагачення колірної гами отриманих на їх основі забарвлень за рахунок невикористаних і щорічно відновлювальних у природі сировинних ресурсів.

Окрім цього, як свідчить зарубіжна практика, фарбування текстильних матеріалів рослинними барвниками замість токсичних марок синтетичних барвників (особливо матеріалів одягового призначення) сприяє суттєвому підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку.

При аналізі асортименту та властивостей рослинних барвників текстильного призначення було виявлено ряд їх специфічних властивостей [3, 11]. Назвемо основні з них:

1. Більшість рослин-барвників текстильного призначення володіють поліфункціональними властивостями й одночасно можуть бути фарбувальними, лікувальними, харчовими, дубильними, ефіроолійними, кормовими та іншого цільового призначення. Тому в таких випадках виникає потреба обґрунтування сфери найбільш ефективного їх використання з обов'язковим врахуванням економічної, екологічної та технологічної доцільності їх використання в тій чи іншій галузі.

2. Встановлено, що за своєю хімічною будовою рослинні барвники в основному належать до класу кислотних протравних і їх застосування пов'язане з використанням різних видів протравлювачів, які не тільки збагачують і розширюють колірну гаму забарвлень на текстильних матеріалах різного волокнистого складу, але й можуть у багатьох випадках суттєво підвищувати їх стійкість до дії різних фізико-хімічних чинників (світлопогоди, прання, хімічного чищення та інших). У табл. 1 для прикладу наведені результати дослідження колірної гами забарвлень вовняної тонкосуконної пряжі в залежності від виду рослинного барвника та виду протравлювача [3].

3. Показано, що рослинні барвники найбільш придатні для фарбування текстильних матеріалів і виробів із білкових волокон (вовняних і шовкових), менш придатні для фарбування матеріалів і виробів із целюлозних волокон (бавовняних, лляних, віскозних та інших) і ще менш придатні для фарбування матеріалів і виробів із синтетичних волокон (особливо поліефірних, поліакрилонітрильних, поліолефінових). Для прикладу в табл. 2 дана характеристика здатності поширених видів рослинних барвників фарбувати текстильні матеріали різного волокнистого складу [15].

Таблиця 1

Колірна гама забарвлень, отримана на чистововняній пряжі різними видами рослин-барвників та протравлювачів

Рослина-барвник	Візуальна оцінка					
	Без протравлювання		K ₂ SO ₄ ·12H ₂ O		CuSO ₄ ·5H ₂ O	
1	2	3	4	5	6	7
Багно звичайне, трава, 36г/л	темно-бежевий	040405*	жовтий	030307	жовто-оливковий	030606
Бруслина європейська, плоди, 55г/л	бежевий	040304	жовтий	030506	оливковий	460605
Бузина трав'яна, плоди, 75г/л	ліловий	090903	сіро-зеленуватий	040803	оливково-зеленуватий	460603
Верба біла, листки, 20г/л	темно-бежевий	040405	Зеленувато-жовтий	030407	коричнево-оранжевий	060704
Те ж, кора, 55г/л	оранжево-коричневий	050505	бежево-оранжевий	050504	коричневий	050803
Верес звичайний, квітки, 42г/л	світлий оранжево-коричневий	050605	темний лимонно-зелений	020407	темний лимонно-коричневий	031002
Гірчак перцевий, трава, 25г/л	світло-коричневий	040405	жовто-лимонний	020304	оливковий	020505
Горіх грецький, оплодні, 250г/л	темно-коричневий з червоним відтінком	121002	коричневий з червоним відтінком	121003	темно-коричневий з червоним відтінком	101002
Горобина чорно-плода, плоди, 200г/л	світло-ліловий	110602	лілово-сірий	110602	сіро-коричневий	050803
Дуб звичайний, кора, 65г/л	світлий оранжево-коричневий	050605	світлий оранжево-коричневий	050504	темний коричнево-лимонний	031002
Жовтий осот городній, трава, 30г/л	темно-бежевий	050604	бежевий з оранжевим відтінком	050605	світло-оливковий	460505
Жостір проносний, плоди, 40г/л	світлий коричнево-оранжевий	080703	лимонно-зелений	010506	оливково-жовтий	020604
Звіробій звичайний, квітки, 16г/л	темно-ліловий	150903	коричневий з жовтим відтінком	081003	коричневий з лимонним відтінком	031002
Золототисячник малий, трава, 35г/л	жовто-оранжевий	040407	жовто-оранжевий	040406	зелено-коричневий	030804
Кінський каштан, квітки, 100г/л	оранжево-коричневий	070705	оранжево-жовтий	050606	коричневий з оранжевим відтінком	060804
Клен, листки осінні, 145г/л	коричнево-оранжевий	050704	жовто-оранжевий	040406	коричнево-зелений	030903

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Конюшина лучна, квітки, 90г/л	бежевий з оранжевим відтінком	040505	лимонний	020305	коричнево-жовтий	050804
Крушина ламка, кора, 45г/л	темний золотистий	030408	темний золотистий	030408	темний коричнево-оранжевий	060903
Марена фарбувальна, корінь, 16г/л	оранжево-коричневий	080805	оранжево-червоний	080406	коричнево-ліловий	110903
Молочай кипарисовидний, трава, 20г/л	бежевий	030405	темний лимонний	020507	темний оливковий	020803
Підмаренник справжній, корінь, 22г/л	коричнево-оранжевий	050704	оранжево-жовтий	050506	жовто-коричневий	040704
Ревінь городній, корінь, 220г/л	темно-золотистий	040507	темно-золотистий	040507	жовто-коричневий	040804
Цибуля городня, лушпиння темно-фіолетове, 15г/л	темний оранжево-коричневий	060705	темний жовто-лимонний	020408	темний коричнево-оранжевий	070903
Цмин піщаний, трава, 35г/л	лимонно-жовтий	020204	лимонно-жовтий	020204	оливково-жовтий	020506
Щавель кінський, корінь, 60г/л	темний оранжево-жовтий	040606	темний оранжево-жовтий	040606	коричнево-оранжевий	050804

Примітка: При позначенні кольорів шестизначними кодами перші дві цифри відповідають колірному тону (номеру карти атласу), наступні дві – номеру відтінку за насиченістю і останні дві – ступеню світлоти.

Проведені нами комплексні дослідження якості забарвлень, отриманих різними видами рослинних барвників (всього було апробовано більше 60-ти видів рослин-барвників) на текстильних матеріалах різного цільового призначення (одягового, інтер'єрного) та волокнистого складу (вовняних, шовкових, бавовняних, лляних, віскозних, капронових) підтвердили технологічну, екологічну та економічну доцільність більш широкого використання рослинних барвників у різних підгалузях текстильного виробництва замість високотоксичних марок синтетичних барвників [3, 11, 12].

Таблиця 2

Перелік поширених поліфункціональних рослин-барвників і характеристика їх здатності фарбувати текстильні матеріали з різних волокон

№ з/п	Назва рослини	Фарбує матеріали з волокон		
		білкових	целюлозних	поліамідних
1	2	3	4	5
1	Багно звичайне	+++	++	++
2	Бузина чорна	+++	+–	++
3	Бузина трав'яна	+++	+–	++
4	Верес звичайний	+++	+–	++
5	Горобина чорноплідна	+++	+–	++

1	2	3	4	5
6	Грицики звичайні	++	–	–
7	Деревій звичайний	++	–	–
8	Дуб звичайний	+++	+–	++
9	Жостір проносний	+++	++	+++
10	Звіробій звичайний	+++	++	+++
11	Кінський каштан	+++	+–	++
12	Конюшина лучна	++	+–	+–
13	Крушина ламка	+++	++	+++
14	Марена фарбувальна	+++	++	+++
15	Материнка звичайна	+++	+–	++
16	Молочай кипарисоподібний	+++	+–	++
17	Підмаренник	+++	++	++
18	Полин гіркий	++	–	+–
19	Ревінь городній	+++	++	++
20	Спориш звичайний	+–	–	+–
21	Сухоцвіт багновий	+–	–	–
22	Фіалка триколірна	+++	+–	++
23	Цибуля городня	+++	+–	++
24	Черемха	+++	++	++
25	Чорниці	+++	+–	++

Примітка: «+++» – фарбує дуже добре; «++» – фарбує добре; «+–» – фарбує задовільно; «–» – не фарбує

Після характеристики названих чинників, від яких залежить успішне функціонування вітчизняного кооперативного ринку рослинних барвників, розглянемо деякі особливості тестування цих барвників як нового товару на цьому ринку. Розглянемо найбільш суттєві з них [3, 11].

По-перше, за результатами проведених нами комплексних маркетингових і товарознавчих досліджень даної проблеми була отримана наступна інформація: як можна найбільш раціонально використати рослинні барвники в окремих підгалузях текстильного виробництва; які за призначенням і волокнистим складом текстильні матеріали та вироби найбільш виправдано фарбувати саме цими барвниками; які переваги та недоліки мають текстильні матеріали і вироби, пофарбовані рослинними барвниками; чи повністю відповідають рослинні барвники маркетинговим вимогам до нового товару; які потенційні потреби окремих підгалузей вітчизняної текстильної промисловості може задовільнити поява на ринку рослинних барвників та інші.

По-друге, при популяризації і рекламі асортименту та властивостей рослинних барвників увагу їх споживачів перш за все слід звернути на те, що використання цих барвників у вітчизняному текстильному виробництві дозволяє вирішити низку завдань – поповнити сировинні ресурси текстильної промисловості власною екологічною сировиною, екологізувати сам процес фарбування текстильних одягових та інтер'єрних матеріалів і суттєво підвищити на цій основі їх конкурентоспроможність.

По-третє, для отримання позитивної оцінки при тестуванні рослинних барвників як нового товару на ринку безвідкладного вирішення вимагають наступні питання [3]: всестороннє вивчення попиту на основні види рослинних барвників в окремих

підгалузях текстильного виробництва (тканого, нетканого, трикотажного, килимового та ін.); оцінка місткості та структури досліджуваного сегменту ринку, прогнози розвитку цього ринку на ближчі 3-5 років.

Складність вирішення піднятих питань полягає в тому, що така інформація поки відсутня не тільки в офіційних довідниках державної і галузевої статистики, але й у монографічних і періодичних виданнях. З іншого боку, отримання даних про потреби споживачів в основних видах рослинних барвників вимагає проведення поглиблених маркетингових досліджень, пов'язаних зі значними фінансовими затратами. Окрім цього, слід мати на увазі, що ця інформація не може бути одноразовою, а періодичною — з урахуванням всіх змін, які можуть відбуватись на даному ринку [3].

Ще більш глибоких маркетингових і товарознавчих досліджень вимагає обґрунтування місткості та структури кооперативного ринку рослинних барвників. Особливу увагу тут слід приділити вирішенню наступних завдань: вивченню проблем ринкового потенціалу, вибору методів прогнозування перспектив розвитку цього ринку та його аналізу; вивченню чинників, які визначають товарну структуру та особливості функціонування даного ринку (типологію споживачів і їх специфічні потреби, інформацію про конкурентів та їх можливості, ситуацію на аналогічних зарубіжних ринках та інші).

Виходячи з цього, роль маркетингу – забезпечити рослинним барвникам як новому товару на кооперативному ринку необхідну привабливість і популярність та гарантувати їх вихід на даний ринок, використовуючи для цього широкий арсенал сучасних маркетингових прийомів.

Успішне вирішення цього питання вимагає:

- дослідження тривалості життєвого циклу основних видів рослинних барвників у різних сферах їх застосування, а також отриманої з їх використанням готової продукції;
- позиціонування рослинних барвників як нового товару на ринку (виділення тих їх ключових властивостей, які будуть визначати їх успіх на ринку);
- обґрунтування цін і визначення еластичності попиту на основні види рослинних барвників текстильного призначення;
- обґрунтування цін на основні види текстильних матеріалів і виробів одягового та інтер'єрного призначення, пофарбованих рослинними барвниками в малотоннажному текстильному виробництві;
- всебічного вивчення специфіки асортименту і властивостей рослинних барвників як нового товару на кооперативному ринку.

При цьому в останньому випадку основні завдання маркетингу повинні включати наступні види робіт: генерацію ідей нового товару, розробку та перевірку концепції нового товару, розробку стратегії маркетингу цього товару, оцінку економічної, екологічної та технологічної доцільності заготівлі, первинної переробки та реалізації основних видів рослинних барвників різного цільового призначення, прогнозування типології споживачів і обсягів реалізації основних видів рослинних барвників, а також виготовленої з їх використанням продукції.

Узагальнення цієї інформації дозволило дати відповіді на такі питання: в яких галузях промисловості можна найбільш раціонально використати окремі види рослинних барвників, які види товарів доцільно випускати при використанні рослинних барвників замість токсичних марок синтетичних барвників, як з допомогою рослинних барвників можна підвищити рівень екологічної безпечності окремих видів товарів і технології їх виробництва.

3. Висновки

Обґрунтовано доцільність формування в системі Укоопспілки окремого сегменту кооперативного ринку рослинних барвників, враховуючи обсяги їх заготівлі, первинної переробки та реалізації, а також багаторічний досвід і необхідну інфраструктуру для функціонування такого ринку. За результатами комплексних маркетингових і товарознавчих досліджень асортименту, властивостей та рівня якості рослинних барвників, а також рівня якості пофарбованих цими барвниками текстильних матеріалів і виробів різного цільового призначення та волокнистого складу, проведено тестування цих барвників як нового товару на вітчизняному кооперативному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демкевич Л. І. Лікарсько-технічна сировина / Л. І. Демкевич. – К.: НМЦ “Укоопосвіта”, 1997. – 130 с.
2. Семак Б. Б. Використання рослинної технічної сировини для формування ринку екологічно безпечних товарів / Б. Б.Семак, Л. І. Демкевич // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2005. – №3 (16). – С. 3-6. (Серія “Технічні науки”).
3. Семак Б. Б. Наукові засади формування ринку рослинної технічної сировини та його окремих сегментів в Україні: монографія / Б. Б. Семак. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. – 511 с.
4. Семак Б. Б. Оцінка ролі інформаційного забезпечення у формуванні ринку рослинної технічної сировини та його окремих сегментів в Україні / Б. Б. Семак // Проблемы легкой и текстильной промышленности Украины. – 2005. – №1(10). – С. 28-34.
5. Демкевич Л. І. Заготівля лікарсько-технічної сировини / Л. І. Демкевич. – К.: НМЦ “Укоопосвіта”, 1995. – 77 с.
6. Семак Б. Б. Проблеми формування кооперативного ринку рослинної технічної сировини / Б. Б. Семак // Вісник Львівської комерційної академії. – Вип. 12. – Львів: ЛКА, 2002. – С. 195-201. (Серія економічна).
7. Семак Б. Б. Екологічні аспекти виробництва та застосування синтетичних і рослинних барвників / Б. Б.Семак // Товари і ринки. – 2006. – № 1. – С. 128-131.
8. Семак Б. Б. Ринок рослинних барвників і особливості його формування / Б. Б. Семак // Торгівля, комерція, підприємство: Зб.наук.праць. – Вип. 7. – Львів: ЛКА. – 2005. – С. 146-151.
9. Семак Б. Б. Роль рослинних барвників у формуванні асортименту та якості екологічного текстилю / Б. Б. Семак // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. — 2005. – № 22. – С. 217-221. (Серія “Технічні науки”).
10. Семак Б. Б. Стан і перспективи заготівлі, переробки та застосування рослинних барвників у народному господарстві України / Б. Б. Семак, З. М. Семак // Торгівля, комерція, підприємство: Зб.наук.праць Львівської комерційної академії. – Львів: Коопосвіта, 1998. – С. 243-247.
11. Семак З. М. Фарбування текстильних матеріалів рослинними барвниками: навчальний посібник / З. М. Семак, Б. Б. Семак. – Львів: Світ, 2005. – 368 с.
12. Лысюк В. М. Воспроизводственная функция товарных рынков / В. М. Лысюк. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2011. – 255 с.
13. Семак Б. Б. Теоретико-методологічні основи формування вітчизняного сировинного ринку екологічно безпечних товарів текстильної промисловості: монографія / Б. Б. Семак. – Херсон: Грінь Д. С., 2011. – 232 с.
14. Семак Б. Б. Теоретико-методологічні засади формування в Україні ринку екотекстилю / Б. Б.Семак // Вісник Житомирського державного технічного університету – 2011. – № 2. – С. 56-63. (Серія “Економічні науки”).
15. Семак Б. Б. Екологізація текстильної сировини – ефективний напрямок підвищення екологічної безпечності та якості текстильних одягових матеріалів / Б. Б. Семак // Проблемы легкой и текстильной промышленности Украины. – 2011. – № 1(17). – С. 115-121.